

לעת מצוא

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו: (תהלים פרק לב פסוק ו).¹

מסכת ברכות דף ח עמוד א - על מה יתפלל החסיד לעת מצוא

"על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא"² –

אמר רבי חנינא: לעת מצוא - זו אשה שנאמר: "מצא אשה מצא טוב" (משלי יח כב). במערבא, כי נסיב אינש אתתא, אמרי ליה הכי: מצא או מוצא?³

רבי נתן אומר: לעת מצוא - זו תורה, שנאמר: "כי מצא מצא חיים וצדק רצון מה" (משלי ח לה).⁴ רב נחמן בר יצחק אמר: לעת מצוא - זו מיתה, שנאמר: "למנות תוצאות" (תהלים סח כא).⁵ רבי יוחנן אמר: לעת מצוא - זו קבורה. אמר רבי חנינא: מאי קרא - "השמים עלי גיל ויששו פי ימצאו קבר" (איוב ג כב).⁶

מר זוטרא אמר: לעת מצוא - זה בית הכסא. אמרי במערבא: הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו.

למה מייחל החסיד? למה הוא מתפלל? שיימצא לו בית כיסא זמין ובקרבת מקום!! ועל דעה זו אמרו במערבא (ארץ ישראל) שזה הפירוש העדיף מכולם! אזכורים רבים יש במקורות של בית הכיסא, שלא בכדי נקרא גם בית הכבוד. ראו על בית הכסא שהיה במקדש (מסכת תמיד פרק א משנה א),⁷ על הלל שהחשיב את הליכתו לבית בכיסא למצוה (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ב), על בשמים של בית הכיסא (ברכות נג ע"א), הפרידה מהמלאכים בכניסה (ברכות ס ע"ב), הפחד משדים ומזיקים בשהיה (שם סב א, גיטין ע א), וכמובן ברכת "אשר יצר" ביציאה. ראו עוד ההגדרה של עשיר "כל שיש לו בית כיסא סמוך לשולחנו" (שבת כה ב), על ר' יהודה שהיו לו עשרים וארבעה בתי כיסא בדרך מביתו לבית המדרש (נדרים מט ב), ומעל לכל פרטי הדינים הנוגעים לתפילה בסביבה שאיננה נקיה (ברכות כב, מגילה כז). מה היה אומר מר זוטרא ואיתו כל שאר חכמי בבל וארץ ישראל, אם היו רואים את מערכות ההיגינה של ימינו, כאשר יש מים זורמים ומערכת ביוב מסודרת בכל מקום ציבורי ולכל אחד בביתו! האם היו שואלים כיצד ומתי אירע המהפך ההיגיני הזו בתולדות האנושות? מי הם המהנדסים והבנאים שתכננו ומתקינים מערכות אלה שפותרות שאלות רבות בהלכה ומאפשרות לימוד תורה בגוף ונפש בריאים ונקיים? האם אין תחילתה של מהפכה זו כבר בימי הרומאים, באותן מרחצאות שרבי שמעון בר יוחאי מגדף ואח"כ נזקק להם (שבת לג)? למי תודה, למי ברכה?

מחלקי המים

¹ ראו תחילת פרק לב שם: "לדוד משפיל אשך נשוי פשע פסוי חטאה: אשך אדם לא יחשב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה וכו'". עפ"י שיטת הגר"א פרק זה הוא שיר של יום ליום הכיפורים ונראה שהוא הולם מאד את תפילותינו ובקשת סליחותינו ביום זה. מן הראוי להרחיב ולדרוש בפרק זה ביום הכיפורים בהזדמנות, אך כאן נלך בדרך אחרת שסללה לנו הגמרא במסכת ברכות.

² רד"ק מפרש: "לעת מצוא - לעת שיימצא לבו פנוי, שיהיה לבו שלם בתשובה", ואבן עזרא מקשר פסוק זה עם הפסוק בישיעהו: "דרשו ה' בהימצאו". ואנו נלך בדרך המדרש.

³ התלמוד הבבלי מעיד שבמערבא, היינו בארץ ישראל, היו שואלים את החתן למחרת חתונתו: מצא או מוצא? היינו, האם התקיים בך הפסוק: "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה", או שמא הפסוק בקהלת ז' כו: "ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה וכו'". הוא קהלת הוא שלמה שגם אמר בהמשך הפרק שם: "אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי".

⁴ פרק ח בספר משלי מדבר בשבח החכמה: "הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה: ... אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם וכו'". ופשיטא לרבי נתן שחכמה זו התורה.

⁵ הדרשה מבוססת על הדימוי הלשוני: מצוא - תוצאות, אבל בקריאת הפסוק המלא: "האל לנו אל למושעות ולה' אדני למות תוצאות", דרשה זו קצת קשה. ראו בפרשני המקרא שם (רש"י, רד"ק) שמדובר בתוצאות מוות לאויבים כהקבלה ל"מושעות" למתפלל שבחצי הראשון של הפסוק. כך או כך, רב נחמן בר יצחק מזכיר לנו את היציאה הסופית של כולנו מהחיים, ואת תפילת החסיד ניתן אולי לפרש כהשלמה עם התחנה הסופית ובלבד "שתהא יציאתו מן העולם בשלוה" (שטיינזלץ), "שימות במיתה יפה ונוחה" (רש"י). ראו בהמשך הגמרא שם על סוגי המיתה השונים, שיפה מכולן היא מיתה נשיקה (לה זכו שלושת האחים: אהרון, משה ומרים) שהיא "כהוצאת שעה מחלב". וראו עוד במדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן טו: "מהו לעת מצוא - לעת מיצוי הנפש" ושם גם: "לעת מיצוי היום".

⁶ ראו פירוש שטיינזלץ: "שראוי להתפלל לקבורה בכבוד ראוי". החיבור עם הדעה הקודמת של רב נחמן בר יצחק אומרת שהחסיד מתפלל ומייחל שישלים חייו ללא חטא ושצאתו מהעולם, כולל קבורתו, יהיו בכבוד וברוגע.

⁷ שמשם נולד כנראה הכינוי של בית הכיסא, בית הכבוד. ראו שם גם שהיה סמוך לבית הטבילה ולמדורה ומתי היה נעול ומתי פתוח.